

MENSENWERK

DE TOEKOMST VAN STEDELIJK LEVEN,
PLANNING VOOR HET ONBEKENDE

MENSENWERK

DE TOEKOMST VAN STEDELIJK LEVEN,
PLANNING VOOR HET ONBEKENDE

VOORSTUDIE JULI 2017

Colofon

SPciti

Bernardina Borra
Miranda Schut
Gert Urhahn

Provincie NH

Ton Bossink
Jurjen Tjarks

DR&D Amsterdam

Esther Agricola
Eric van der Kooij

De Key

Leon Bobbe
Rienk Postuma

Amvest

Wienke Bodewes

EXPERTS

ASRE/PBL

Edwin Buitelaar

Green Concepts

Eric Haas

Light Leaps

Sebas Veldhuisen

RUAF

René van Veenhuizen

IN SAMENWERKING MET

Pakhuis de Zwijger

Egbert Franzen
Khayshayar Ghiabi

TEKST EDITOR

Freek Liebrand

INHOUDSOPGAVEN

Missie	p.3
Voorwoord	p.4
DEEL 1	
Trends en de werk transitie	p.6
• wij veranderen	p.8
• de wereld om ons heen verandert	p.10
• ons sociale contract verandert	p.12
Opzoek naar weak signals	p.18
• interviews	p.20
Ruimtelijke implicaties	p.29
DEEL 2	
Work in progress – Learning by doing	p.34
• (start van een) Manifest	p.36
• planning	p.40
• weak signals en thema's	p.41
• imaginaries	p.44
• onderzoekslocaties	p.46
• stakeholder interviews/best practises	p.49
• storyboard publicatie	p.50
• communicatie strategie	p.52
Groslijst bibliografie/bronvermelding afbeeldingen	p.53
Biografieën	p.54

SPcitl is geïntrigeerd door de ambities van de stad Amsterdam en de uitdagingen en mogelijkheden die de metropolitane regio van Amsterdam (MRA) kent in deze tijd van grote veranderingen en dynamiek. Daarbij gaat het niet alleen om grote aantallen toe te voegen woningen. Een van de meest fundamentele vragen betreft de toekomst van werk zoals we dat vandaag de dag kennen.

Het werken verandert als gevolg van meerdere parallel lopende trends en ontwikkelingen, die we maar ten dele kunnen duiden en waarvan we nog niet goed weten hoe we ermee om moeten gaan. Als stedenbouwkundigen vragen wij ons af wat de ruimtelijke impact in de Amsterdamse stadsregio zal zijn. Ondanks de vele onzekerheden ziet SPcitl deze tijd als een kans. Niet alleen voor de toekomstige ondernemers, actieve burgers en nieuwe werknemers, maar ook voor de MRA en de ruimtelijke ordening in bredere zin. Met dit onderzoek willen we pleiten voor meer vertrouwen in een open ontwikkelproces en een integrale ruimtelijke inrichting van onze toekomst. Er is ruimte nodig voor het onbekende en voor deelname van vele initiatiefnemers aan het proces, waarbij alle stakeholders op het juiste moment worden betrokken. Een ruimtelijke ontwikkeling die open staat voor veranderingen in het werk als een belangrijk onderdeel van het menselijk en stedelijk leven.

VOORWOORD

Het werklandschap verandert in hoog tempo. Er wordt zelfs gesproken over een nieuwe industriële revolutie, met flexibilisering, democratisering en robotisering als kernwoorden. Technologische en sociale innovaties vragen om aanpassingsvermogen, terwijl alles om ons heen op zo'n hoog tempo verandert, dat het bijna ongrijpbaar is. De toekomst wordt steeds minder voorspelbaar. Eigenlijk is er maar één zekerheid, en dat is continue verandering¹.

Met de transitie van werk zijn niet alleen economische of sociale vragen gemeind, ook ruimtelijke opgaven spelen een rol. De ruimte en de ruimtelijke planning veranderen langzamer dan het gebruik en lopen het gevaar dat ze achter komen te liggen op de snelle ontwikkelingen in de economie en technologie. Dat maakt de opgave om ruimtelijke ontwikkelingen op een open, flexibele en zinvolle manier invulling te geven, zodat het zich kan aanpassen aan het nog onbekende, des te urgenter.

Toch is er nog weinig aandacht voor het ontwerpen van de ruimtelijke impact van de transitie van werk. Met deze studie willen we daar een aanzet toe geven, gericht op de stadsregio Amsterdam.

De metropoolregio Amsterdam (MRA) kent een zeer urgente opgave: Woningbouw. Om de druk op de woningmarkt te verlichten, staan tot 2040 maar liefst 250.000 nieuwe woningen gepland. Dat betekent dat er in korte tijd zeer veel woningen moeten worden gebouwd. In Amsterdam (50.000 tot 2025), maar ook in Almere (60.000 tussen 2010-2030), de Haarlemmermeer (15.000) en Zaandam (10.000) bijvoorbeeld. Dat betekent dat op dit moment de basis wordt gelegd voor veel nieuwe stedelijke gebieden en processen.

Hoe zorg je ervoor dat er niet alleen héél veel wordt gebouwd, maar er ook aantrekkelijke, duurzame en veerkrachtige stedelijke milieus worden gecreëerd, waarin ruimte wordt geboden voor de aanstaande economische en maatschappelijke transitie?

De centrale vraag is niet zozeer wat de exacte programmering van de toekomstige stedelijke en andere transformatie gebieden binnen de metropoolregio zou moeten zijn, maar eerder: hoe gaan we om met de toekomstige inbedding van economie en werk? En wat voor ontwikkelingsstrategieën zijn nodig om dit te bereiken? Het stellen van deze vragen betekent echter niet dat we voorstellen om letterlijk te 'plannen' voor nieuwe economische activiteiten en de transitie van werk. We moeten er juist voor zorgen dat dergelijke ontwikkelingen door de wijze waarop wij plannen niet onmogelijk gemaakt worden wanneer ze zich echt voordoen. Stedelijke gebieden moeten zodanig ontwikkeld worden dat er ruimte is voor ieder type stakeholder om mee te doen aan het proces en ze voldoende flexibel zijn voor het nog onbekende.

Het besef dat een integrale aanpak en gemengde gebieden noodzakelijk zijn groeit. De focus op kwaliteit van de leefomgeving in de Omgevingsvisie en stedelijke milieus in Koers 2025 zijn onderdeel van dat gedachtengoed. Toch ontbreekt het nog aan kennis over de ruimtelijke en strategische implicaties op dit vraagstuk. Door

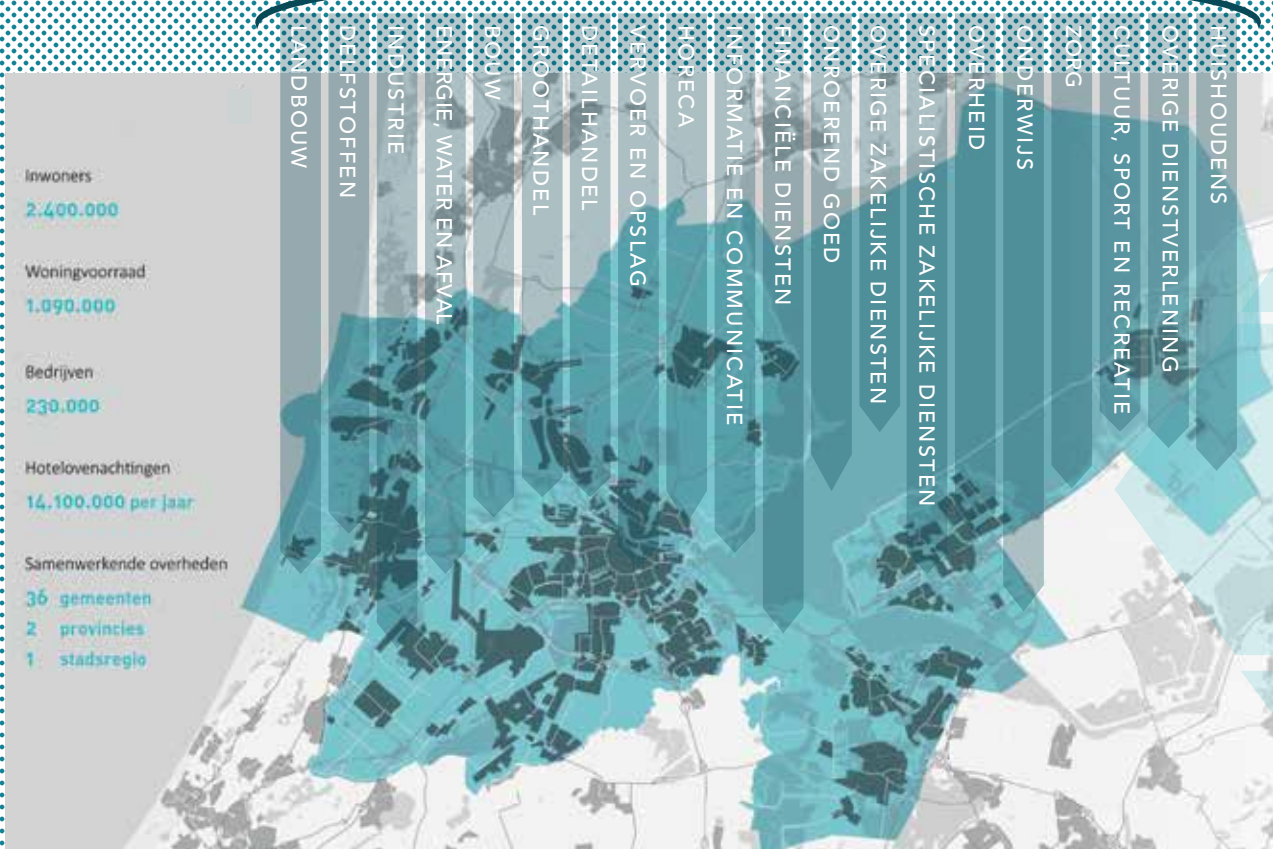
middel van dit ontwerpend onderzoek willen we experimenteren met samenwerking en actief kennis ontwikkelen en delen. Deze brochure is een eerste stap van een publicatie die meer inzicht moet geven en tegelijkertijd ook een aanzet tot actie biedt in de manier waarop we samenwerken aan stedelijke ontwikkeling. We willen dan ook afsluiten met een pleidooi voor samenwerking en roepen iedereen op tot reflectie en actie!

Juni 2017

SPciti
Provincie NH
DR&D Amsterdam
De Key
Amvest

1. zie <https://www.randstad.nl/werkgevers/kenniscentrum/arbeidsmarkt-en-flexibiliteit/trends-in-arbeid-maart-2015>

Werk Transitie

Verschillende trends spelen een belangrijke rol als motor achter de transitie van werk. Wij belichten een aantal veelal breed als valide herkende trends, toegepast op de MRA en met aandacht voor de ruimtelijke gevolgen hiervan. Deze trends spelen dwars door de traditionele economische sectoren heen en zorgen voor ontkokering en het ontstaan van nieuwe ketens. Het is de vraag of de conventionele indeling van sectoren een geldig uitgangspunt blijft voor de toekomst¹.

De trends zijn gegroepeerd in een drietal categorieën:

1. Onze maatschappij verandert; evoluerende sociale behoeften, vergrijzing, nieuwkomers, verdwijnen van het middensegment.
2. De wereld om ons heen verandert; technologische ontwikkelingen, de globale markt en klimaatverandering zijn factoren die deels buiten onze invloed liggen, maar desalniettemin directe impact hebben op ons dagelijks leven. Nationale en internationale afspraken en de daaruit voortvloeiende eisen zoals de nieuwe en circulaire economie en klimaatadaptatie, en veranderingen in voedsel, energie en transport systemen, hebben een impact op de ruimtelijke ordening.

TRENDS

Veranderde sociale behoeften
Vergrijzing
Nieuwkomers
Groeïende tweedeling

ONZE
MAATSCHAPPIJ
VERANDERT

Virtueel verbonden
Klimaatverandering
Circulaire economie
Deeconomie
SDGs en internationale afspraken
Globale markt
Energietransitie
Automatisering en robotisering
Logistiek
Voedselsystemen

DE WERELD
OM ONS HEEN
VERANDERT

Flexibilisering en werkzekerheid
Langer werken, minder werken
Een leven lang leren
Burgerbeweging en governance

ONS SOCIALE
CONTRACT
VERANDERT

3. Ons sociaal contract verandert; De politieke, maatschappelijke en economische kaders boden stabiliteit en zekerheid. De Nederlandse verzorgingsstaat organiseerde zorg, bijstand en pensioen. Maar de verhouding tussen werknemers, werkgevers, wetenschap en overheden; en de verdeling van inkomen, kennis en macht is aan het verschuiven. Ook de balans tussen werk en vrije tijd, het verwachtingspatroon van de burger ten opzichte van de overheid en de rol van onderwijs zijn in ontwikkeling, wat direct invloed heeft op de levensloop van mensen.

Je kan dit alles nu al zien gebeuren en het heeft een directe impact op zowel de werkvloer als de thuissituatie. De handvaten om in te grijpen op deze verschuivingen in het dagelijks leven zijn op individueel niveau buiten bereik, met een gevoel van machteloosheid tot gevolg. Deze machteloosheid dreigt ook bij de actoren die voor keuzes staan over de toekomst van de stadsregio. Toch is het nu al nodig om keuzes te maken over welke ontwikkelingen we ruimte willen geven, hoe we gebiedsontwikkelingen willen vormgeven en wat we wel en niet als stadsregio willen zijn.

1. Als uitgangspunt is de sectorale afbakening van de Economische Verkenningen voor het MRA (Gemeente Amsterdam 2017) genomen, een aanpassing van de standaard bedrijfsindeling van bedrijfstakken (SBI 2008) van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).

pagina's 8-14

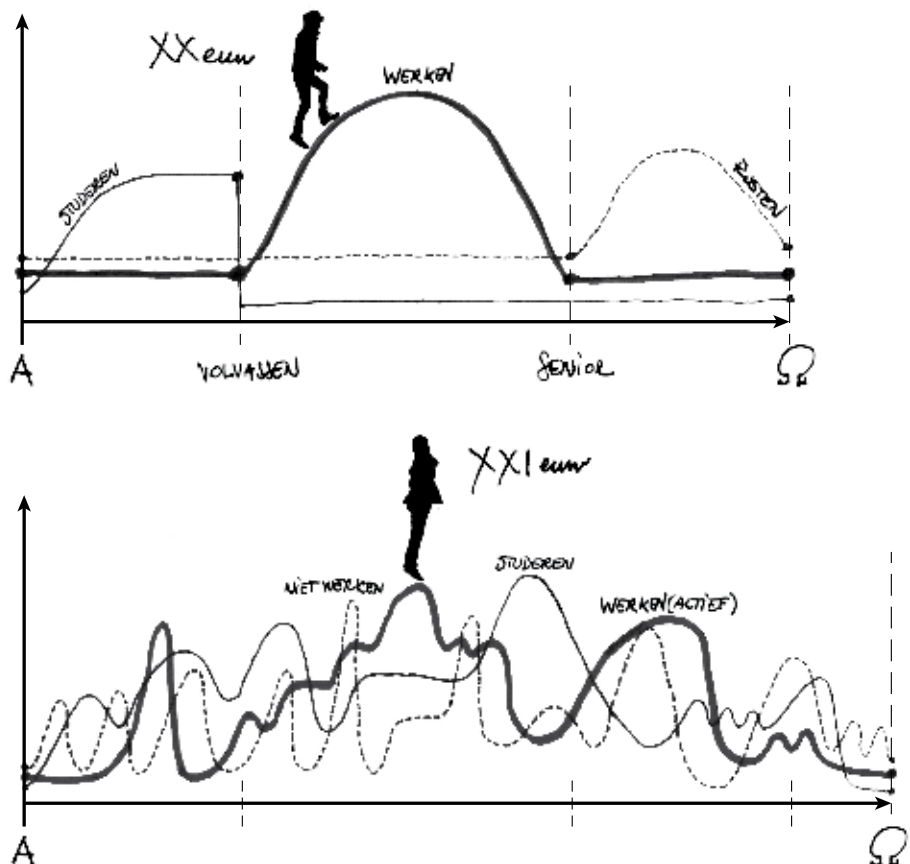
Uitwerking trends

arbeidsjaren met minder arbeidsuren en – tijdens het werkende leven - meer ruimte voor zorg, vrijetijd en een leven lang leren. In economische zin gaat het niet om het aantal uren dat men werkt in de week, maar om de arbeidsproductiviteit in een mensenleven.¹⁹

Een leven lang leren

De baan voor het leven bestaat niet meer. Jezelf blijven ontwikkelen en scholen worden daarom steeds belangrijker. Het geeft mensen de veerkracht en het zelfvertrouwen om een duurzame positie op de arbeidsmarkt te behouden.²⁰ We zullen meer en meer tijdens het werken pauzes nemen om te blijven leren, zodat we flexibeler worden in het wisselen van banen en functies. Iemands initiële opleiding wordt zo aangevuld met nieuwe kennis en competenties, door zowel formeel (opleidingen en cursussen) als informeel (op de werkvloer) bij te leren. Het wordt steeds makkelijker om zelf informeel bij te leren, doordat kennis gratis beschikbaar is op platforms als Youtube en MOOCs. Bij- en nascholing is voor laagopgeleiden nog wel veel minder vanzelfsprekend dan voor hoogopgeleiden, terwijl zij door alle veranderingen op de toekomstige arbeidsmarkt juist een kwetsbare groep zijn. Groepen met een zwakke arbeidsmarktpositie volgen de minste scholing. Het gaat dan om ouderen, laagopgeleiden, mensen met een flexibel arbeidscontract en mensen met een slechte gezondheid. Om laagopgeleiden beter aan te laten sluiten op de arbeidsmarkt, moet het onderwijs van structuur veranderen: meer gericht op vaardigheden dan kennis en aansluiten bij de vraag op de arbeidsmarkt.

In het verleden werd vooruitgang gekenmerkt door groei – er waren altijd stijgende lijnen. Iedereen volgde min of meer dezelfde levenscyclus, een carrière was een belangrijk doel in het leven, met bepaalde dagelijkse ritmes. Op de top had je het gemaakt, waarna je achterover kon leunen. Maar patronen beginnen te verschuiven. We zijn op verschillende momenten in ons leven op zoek naar kennis en springen van de ene fase naar de andere, waarin rust, werk en andere taken elkaar naadloos afwisselen.

Interviews

Literatuur

B. Bruins
UWV/Connexion

M. ten Hoonte
Randstad

J. van A
S

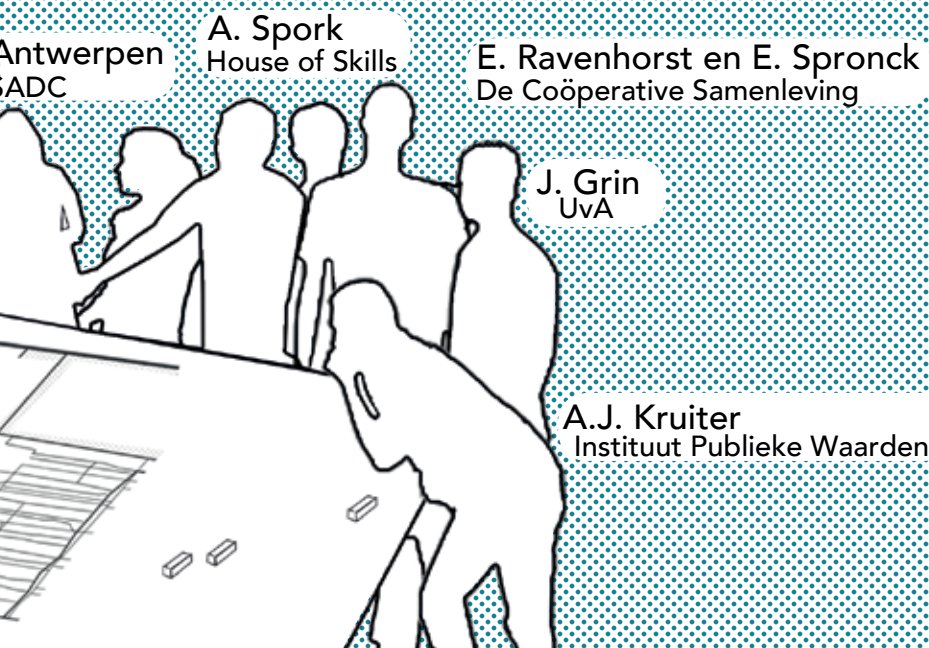
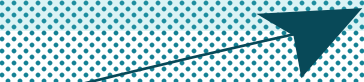
M. Kremer
WRR/UvA

F. Kalshoven
De Argumentenfabriek

Toekomstverkenning aan de hand van 'weak signals'

'Weak signals' kunnen worden gezien als grove, ongestructureerde, versnipperde en onvolledige observaties die wanneer aangescherpt strategisch waardevolle informatie bevatten als voorspellers van toekomstige veranderingen. In de literatuur worden 'weak signals' gedefinieerd als gebeurtenissen, zoals meldingen in een krant, een bericht op internet, een uitspraak van een expert of een rapport, die een eerste verschijningsvorm kunnen zijn van een nieuw vraagstuk met significante impact op onze maatschappij.¹ Deze signalen worden gezien als eerste indicatoren voor gebeurtenissen en ontwikkelingen die zich slechts gedeeltelijk op de huidige maatschappelijke en politieke radar bevinden en die nog te incompleet zijn om een goede inschatting van te maken en een systematische reactie op te ontwikkelen. Het vroegtijdig herkennen van vaak nog diffuse signalen die tot mogelijke strategie- en beleidsontwikkelingen zouden kunnen leiden, verhoogt het anticiperend vermogen van alle belanghebbende stakeholders. Dit is van belang voor de gebouwde omgeving omdat deze

WEAK SIGNALS

Antwerpen
ADC

A. Spork
House of Skills

E. Ravenhorst en E. Spronck
De Coöperative Samenleving

J. Grin
UvA

A.J. Kruijer
Instituut Publieke Waarden

van nature minder beweeglijk is dan snelle economische en maatschappelijke ontwikkelingen en helpt tijdig keuzes te maken die gewenste ontwikkelingen niet onmogelijk maken. Voor deze studie zijn een reeks van gerenommeerde experts geïnterviewd, die met ons hun kennis hebben gedeeld en vanuit hun eigen beleidsveld (o.a. Universitair onderzoek, lokale overheid, de burgerbeweging en de markt) hebben meegedacht over de mogelijke ruimtelijke impact van de transitie in werk. Daarna zijn er in combinatie met andere bronnen vanuit diverse samenhangende 'weak signals' thema's geformuleerd; bereedeneerde voorstellingen (of een 'educated guess') van een bepaalde ontwikkeling.

1. Zie bijvoorbeeld het SESTI project (2011); Scanning for Emerging Science and Technology Issues. Hoofdonderzoek TNO, met verschillende internationale partners, gefinancierd door de EU 7th FP

↓ *'Mensen hebben steeds vaker verschillende banen. Deze 'job-slashers' combineren parttime banen en verschillende interesses.'*

↓ *'Flexibilisering kent twee kanten. Het geeft sommige mensen meer keuzeruimte om zelf hun leven vorm te geven; dit zijn veelal hoger opgeleiden. Voor anderen wordt het leven ingewikkelder en onzekerder.'*

↓ *'Flexibilisering leidt tot meerdere snelheden. 'Footlose' wereldburgers wonen en werken waar ze willen, terwijl anderen een actieradius hebben die niet verder reikt dan hun wijk of buurt. Ook de dagindeling verandert, wat leidt tot meer mobiliteit op verschillende momenten van de dag.'*

 'Het verlangen naar zekerheid is menselijk. Met zekerheid durven mensen belangrijke levenskeuzes te maken en risico's te nemen, zoals het opzetten van een onderneming, het wisselen van baan, of het krijgen van kinderen. We moeten streven naar meer dynamische en passende manieren om bestaanszekerheid te bieden.'

 'De uitersten van of alleen geïsoleerd thuis werken, of enkel op dynamische flexplekken werkt niet. Mensen moeten kunnen kiezen uit verschillende complementaire opties; de compacte stad biedt die keuze.'

 'Het wijk- en buurtniveau wordt belangrijker, maar daarin schuilt ook een gevaar. Als je wereld te klein wordt, kan je niet profiteren van 'weak ties', voor de integratie en ontwikkeling van mensen, zoals het vinden van een baan. Er ligt een opgave om meer aanleidingen creëren voor interacties met 'weak ties'. Ontmoetingsplekken en voorzieningen zijn hierin belangrijk, maar wel op mesoschaal.'

 'Maintenance' is een groeiende sector; de dagelijkse verzorging van infrastructuur en netwerken, en hoe deze kunnen meegroeien met veranderende behoeften.'

 'Zorg in de wijk is een cruciale opgave. De zorg voor naasten (familie en vrienden) wordt steeds vanzelfsprekender, maar de zorg voor burens niet.'

BIO

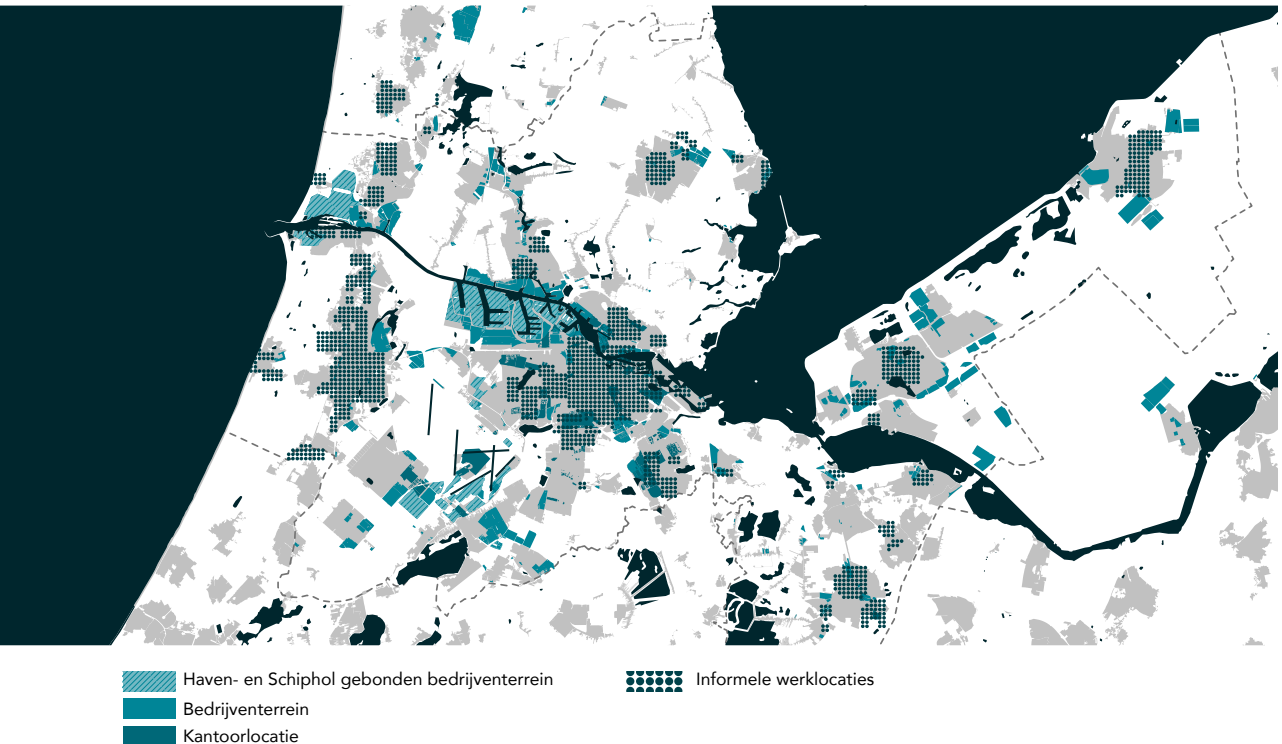
Sinds september 2015 is Prof. Kremer bijzonder hoogleraar Actief Burgerschap aan de UvA. In deze rol houdt Kremer zich bezig met burgers in de verzorgingsstaat, met speciale aandacht voor de langdurige zorg. Daarnaast is ze senior wetenschappelijk medewerker en projectcoördinator van de projecten 'Toekomst van Werk' en 'Middenklassen onder druk?'. Professor Kremer promoveerde op het proefschrift 'How Welfare States Care: Culture, Gender and Parenting in Europe'. Als onderzoeker is zij verbonden geweest aan de UvA, de Universiteit Utrecht en het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn. Sinds 2004 is zij werkzaam als onderzoeker bij de WRR, waar zij betrokken was bij verschillende publicaties, waarvan de meeste recente 'De robot de baas' (2015) en 'Voor de zekerheid' (2017) zijn.

Steekwoorden: zorg en actief burgerschap; werk, middenklasse en ongelijkheid; arbeidsmigratie, integratie en de verzorgingsstaat

pagina's 23-28

Serie interviews

RUIMTELIJKE IMPLICATIES

Het stedelijk leven verandert ingrijpend. Dat is geen vaag vermoeden, wij zien dit vandaag de dag om ons heen gebeuren. De levensloop van mensen en bijbehorende activiteiten worden minder voorspelbaar en hierdoor staan ook de ruimtes die daarvoor nodig zijn ter discussie. Allerlei activiteiten zijn aan het hybridiseren, waardoor mensen hun dag anders indelen en er nieuwe tijdspatronen en gebruik van ruimtes ontstaan. Door deze veranderende mobiliteit van mensen krijgen het idee van een privé leven en een openbaar leven nieuwe betekenis en in deze dynamiek krijgt ook de openbare ruimte nieuwe functies en mogelijkheden.

Veel van onze huidige banen verdwijnen door technologische vooruitgang en veranderende productieprocessen. Dat betreft niet alleen fabrieksbanen en laaggeschoolde arbeid; ook banen in het middensegment verdwijnen. Er ontstaat meer behoefte aan andere soorten beroepen en er ontstaan ook nieuwe beroepen. Per saldo zal de traditionele werkgelegenheid waarschijnlijk wel verminderen. De rol, betekenis en waardering van werk in de economie en samenleving verandert en dwingt ons keuzes te maken over het recht op werk, de definities van 'werk' en 'productiviteit' en de waardering daarvan.

In deze voorstudie kunnen we al enkele conclusies trekken over de ruimtelijke implicaties van de transitie van werk. Het is een eerste aanzet tot een ruimtelijke vertaling van diverse sociaal-economische trends; een momentopname van onze kennis, gebaseerd op eerdere studies, de recente interviews en gesprekken, literatuurstudie, tv-programma's zoals VPRO's Tegenlicht en events bij Pakhuis de Zwijger.

pagina's 30-33

RUIMTELIJKE IMPLICATIES:

- Dynamische stedelijke velden en milieus
- Aantrekkelijke hybride leef-werkomgeving
- De gemengde stad is één groot werkgebied
- Tegenbinding van gescheiden werelden
- Simpele regels voor toenemende complexiteit
- Eigenaarschap door gezamenlijke ambities en risico's

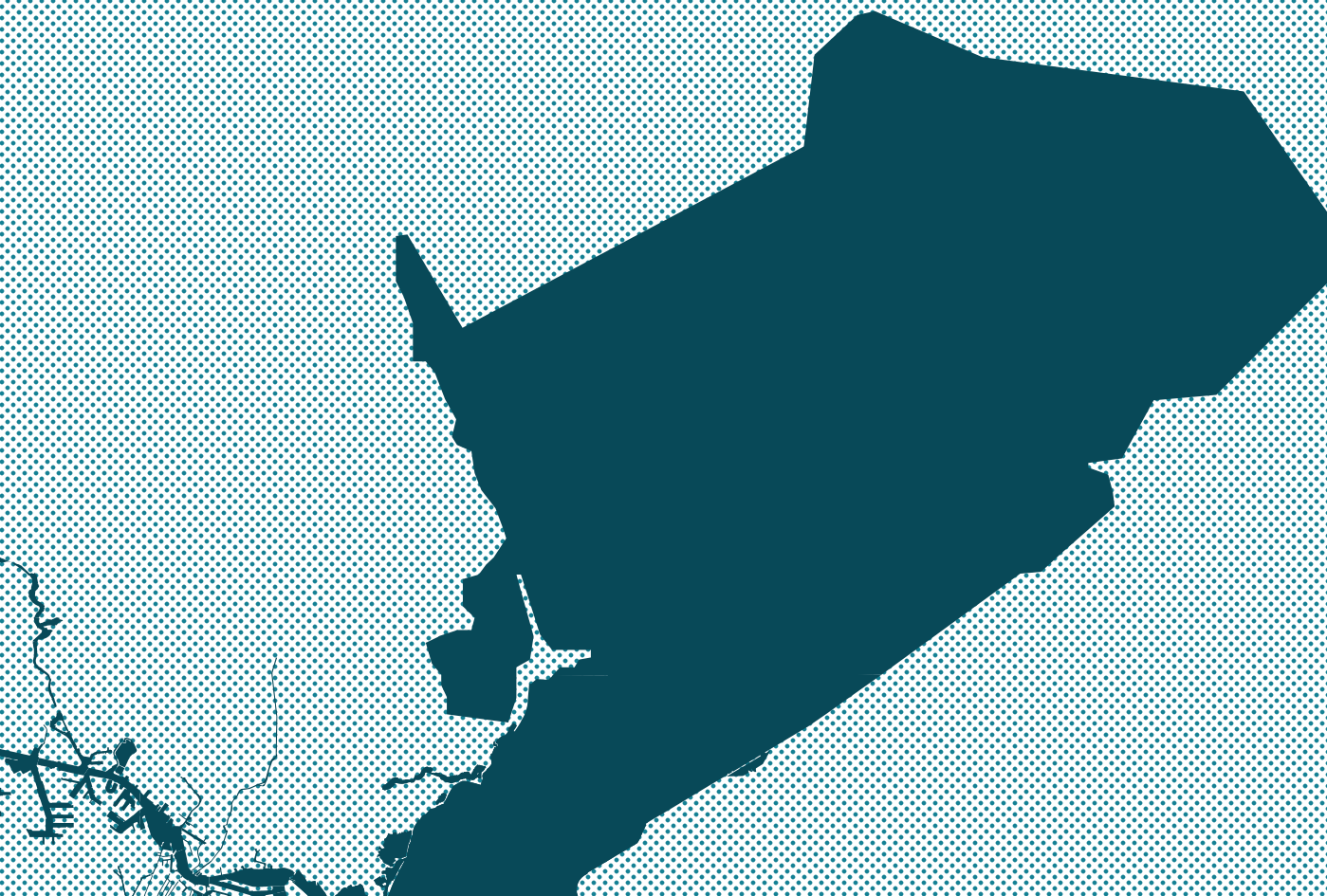
Hoe creëer je NU **raamwerken** om STRAKS een interessant **gemengd stedelijk leefmilieu** in het MRA te laten ontstaan dat ruimte biedt aan de thema's uit de weak signals en de transitie naar **het werk van de toekomst?**

Learning by doing

Hoe gaan we verder? We voelen nadrukkelijk de behoefte de trends, weak signals en opkomende thema's te duiden in de geografische realiteit van de MRA. 'De stad die we het meest nodig hebben, is een stad die experimenten toestaat, waar een open cultuur heerst en waarin projecten elkaar voeden. Het is een stad die actief zoekt naar nieuwe manieren om ervaringen op te doen, te leren en lokale successen wereldwijd te delen' .

De brochure die voor U ligt is dan ook een voorstudie; een aanzet naar een vervoltraject waarin we zowel de diepte als het gebied in gaan. Om een idee te geven van de volgende fase van het project en het potentieel van de uitwerking, geven we alvast een blik in de keuken. Aan de hand

K IN PROGRESS

van onderzoekslocaties zullen we de weak signals en thema's verder ontwikkelen en testen. De intentie is om van dichtbij de transitie van werk en het stedelijk leven in de MRA aan te pakken: Vinden de eerste bevindingen weerklank in het veld? Welke urgentie voelen de betrokken partijen? Wat zijn de ruimtelijke knelpunten? Of worden er door stakeholders juist bottlenecks gevoeld in regelgeving, visievorming of samenwerking? En wat zijn geschikte hedendaagse planning methoden en mogelijke modellen voor de toekomst van de MRA? Misschien verandert de fysieke vorm van de stad wel helemaal niet zo veel, maar juist de onderliggende processen en de activiteiten die er in plaats vinden.

pagina's 36-39

START VAN EEN MANIFEST 'MENSENWERK'

Activiteiten: een ruimere definitie van werk in de gemengde stad

Helder kader: een absolute voorwaarde voor flexibiliteit

Flexibel casco: speelruimte voor transitie

De MRA: hét schaalniveau van dagelijkse activiteiten

Collectieve waarden: een sleutelrol voor de publieke ruimte

Mensenwerk: vormgeven aan de economische transitie

PLANNING

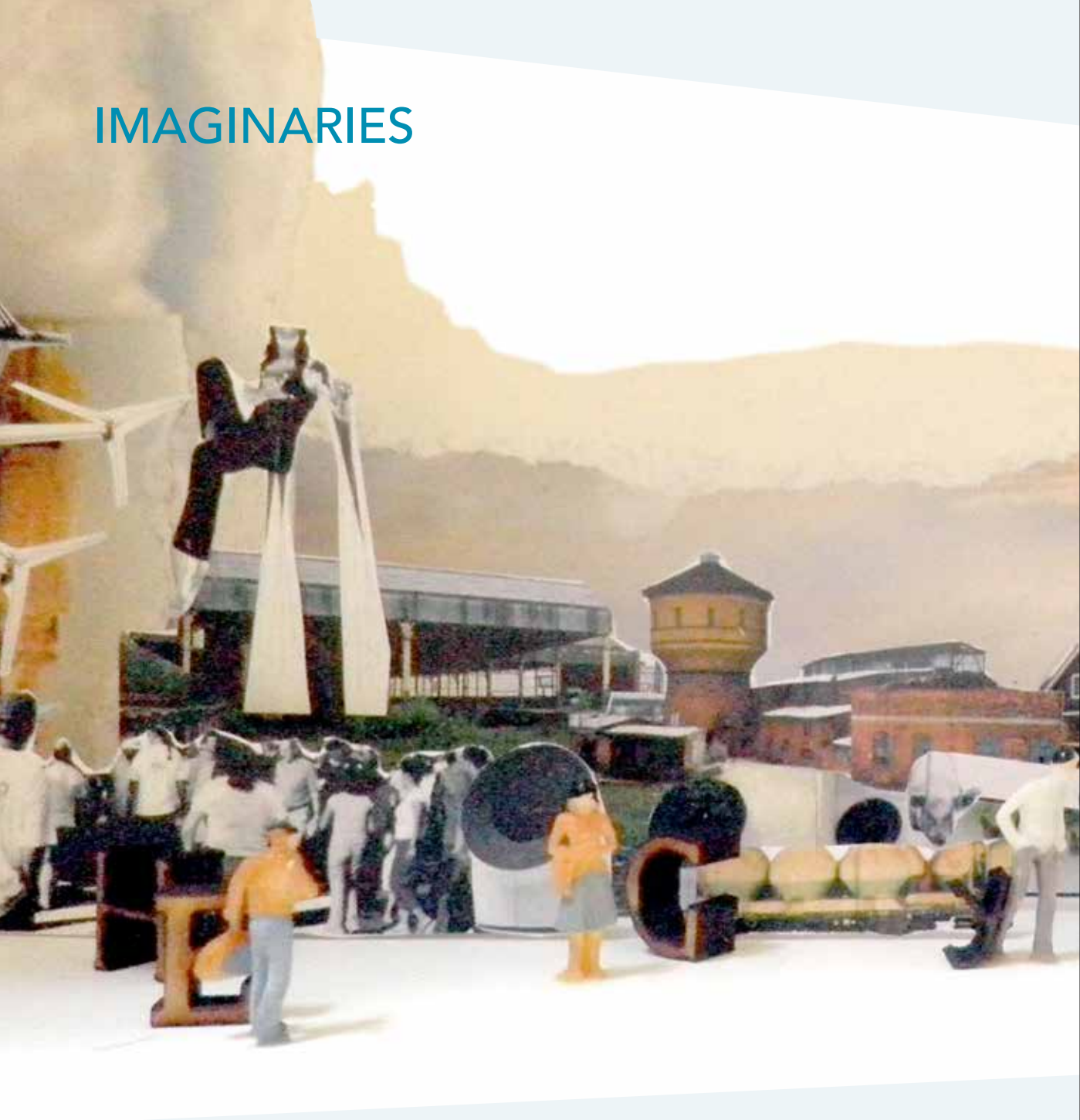

Deze voorstudie is de afsluiting van Fase I. Hiermee is de fundering gelegd voor het vervolgproces. In de komende maanden - tot februari 2018 - zal de bestaande informatie verder worden verrijkt en aangevuld met de best practices, de analyse van de onderzoekslocaties (ruimtelijke mapping, stakeholder gesprekken en mapping, en een soort teaser in de vorm van een schetsontwerp) en de imaginaries, om samen het levend document te vormen (zie storyboard).

De presentatie van dit levend document in Pakhuis de Zwijger is een belangrijke (tussen)stap. Tijdens het event worden de stakeholders van de beoogde onderzoekslocaties door middel van krachtige visuele verhalen over de toekomst (imaginaries) uitgedaagd niet vast te houden aan de problemen van alledag, maar over hun eigen schaduw heen te springen.

Zo worden gezamenlijke ambities geformuleerd, die de basis vormen voor de verdere uitwerking: de onderzoekslocaties zullen worden verrijkt met ontwerpend onderzoek en ideeën voor pilot projecten. Centraal onderdeel van het proces zijn een aantal workshops op locatie, in samenwerking met PdZ. Dit zou kunnen samenvallen met het wemakethe.city festival eind juni 2018, een meerdaags-festival met een groot aantal partners uit de MRA. Alternatief is een andere activiteit tijdens het festival, bijvoorbeeld een debat, tentoonstelling, etc. waar de uitkomsten van de workshops worden getoond.

IMAGINARIES

We zien de wereld niet alleen met onze ogen, maar ook door middel van verhalen. Als we aan de toekomst denken, is dit vaak in termen van een glorieuze utopie of juist een angstaanjagende dystopie. Het extreme karakter en de onzekerheid hiervan verlamd ons in ons handelen. Echter, op basis van 'weak signals' hebben we thema's geformuleerd; beredeneerde voorstellingen (of een 'educated guess') van mogelijke ontwikkelingen. Die helpen ons de toekomst concreet voor te stellen als een realistische middenweg, die niet veel uitloopt van wat al in het vizier zit. De volgende stap zijn imaginaries; verbeeldende concepten die ons prikkelen en leiden in het handelen.

Door middel van een imaginary worden nieuwe toekomst voorstelbaar: een

- Few people have the imagination for reality -

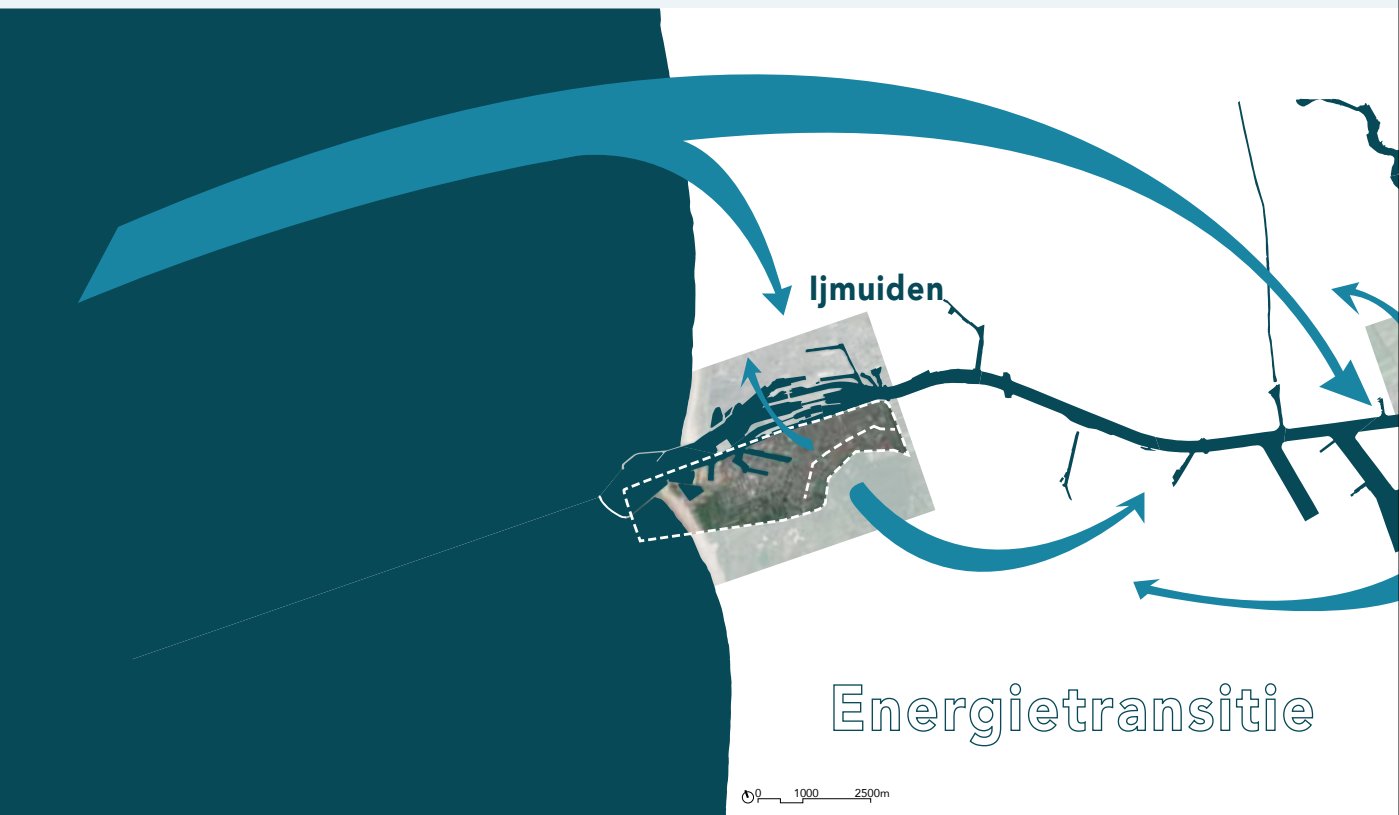
J. W. von Goethe 1749-1832

Nomadsland. Courtesy Tomasz Crompton

creatief, nieuwsgierig en proactief beeld, dat tot de verbeelding spreekt en een krachtig en visueel verhaal over de toekomst van de MRA vertelt. Verhalen die hoopvol maar ook haalbaar zijn. Ze verschillen van scenario's in dat ze niet zijn gestoeld op extremen en als stresstest fungeren. Het doel is mensen te laten dromen én de discussie aan te wakkeren: Hoe zien we onze toekomst? En hoe willen we de ruimte voor deze toekomst ontwerpen en richting geven? Het nodigt mensen uit een gezamenlijke positieve visie op de toekomst te formuleren, als een manier om te anticiperen op het onbekende en zo beter om te gaan met complexiteit en onzekerheid.

ONDERZOEKSLOCATIES

Energietransitie

Selectie en spreiding van onderzoekslocaties

Langs het IJ kunnen verschillende werklocaties worden gevonden die moeten worden geherstructureerd; variërend van een facelift en herprofilering, tot zware revitalisering omdat zij technisch, economisch, ruimtelijk of maatschappelijk zijn verouderd. Omdat het IJ-gebied een uniek karakter heeft, biedt de transformatie van deze locaties kansen voor de ontwikkeling van een divers werkmilieu waar in de toekomst behoefte aan zal zijn. We zijn hierbij op zoek naar een zekere spreiding van de onderzoekslocaties in de regio, om zo met een breed palet aan verschillende type werkmilieus en dynamieken te kunnen werken.

Principes

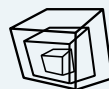
INTEGRAAL
EN MULTI-DISCIPLINAIR

CASCO TERRITORIUM
HET ORGANISEREN
VAN FLEXIBILITEIT

STRATEGISCH
SAMENWERKING

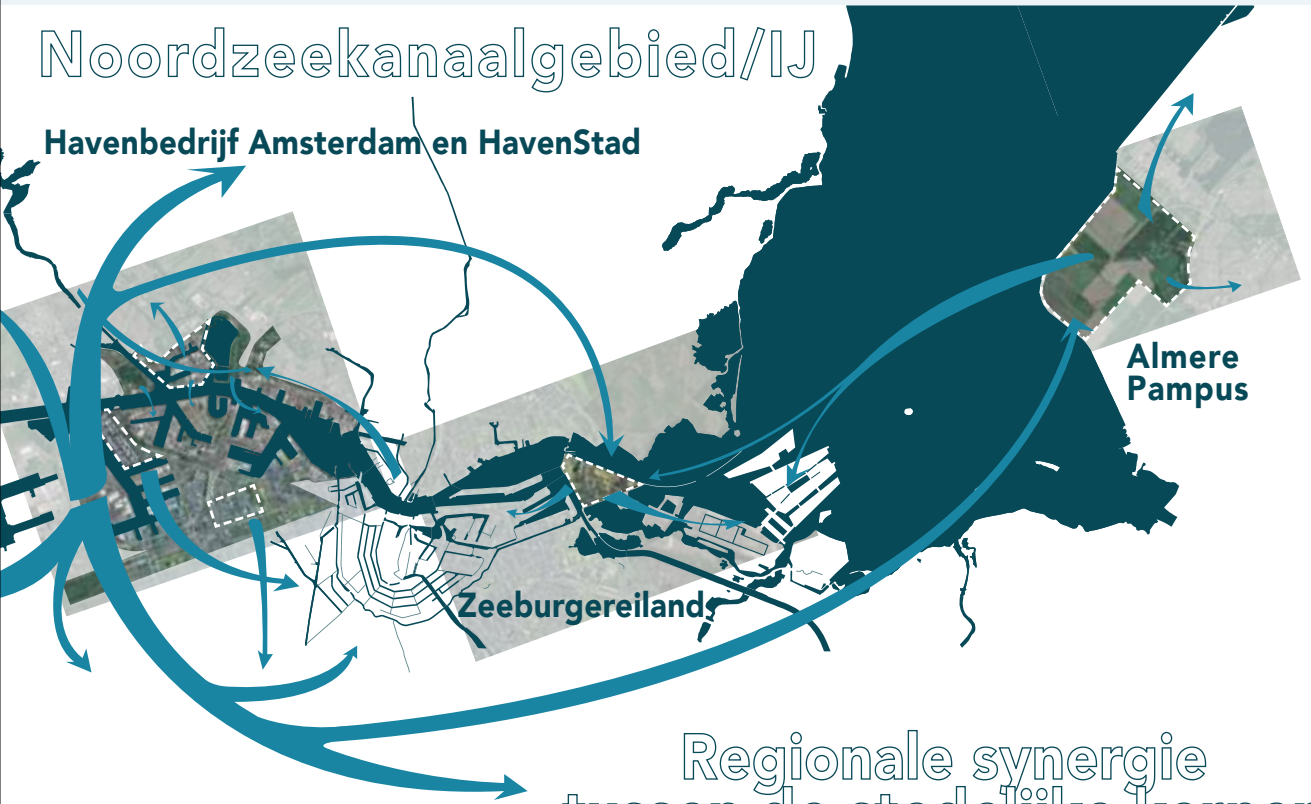

MEERDERE SCHAALNIVEAUS

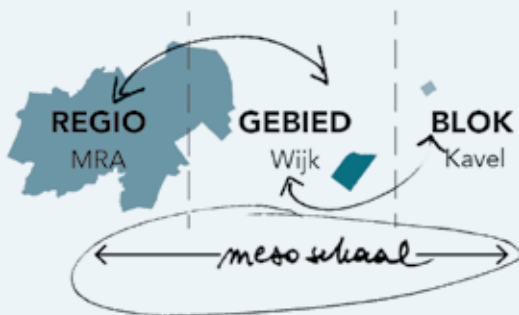
WORK IN PROGRESS *
WORK IN PROGRESS *
WORK IN PROGRESS *

Noordzeekanaalgebied/IJ

Havenbedrijf Amsterdam en HavenStad

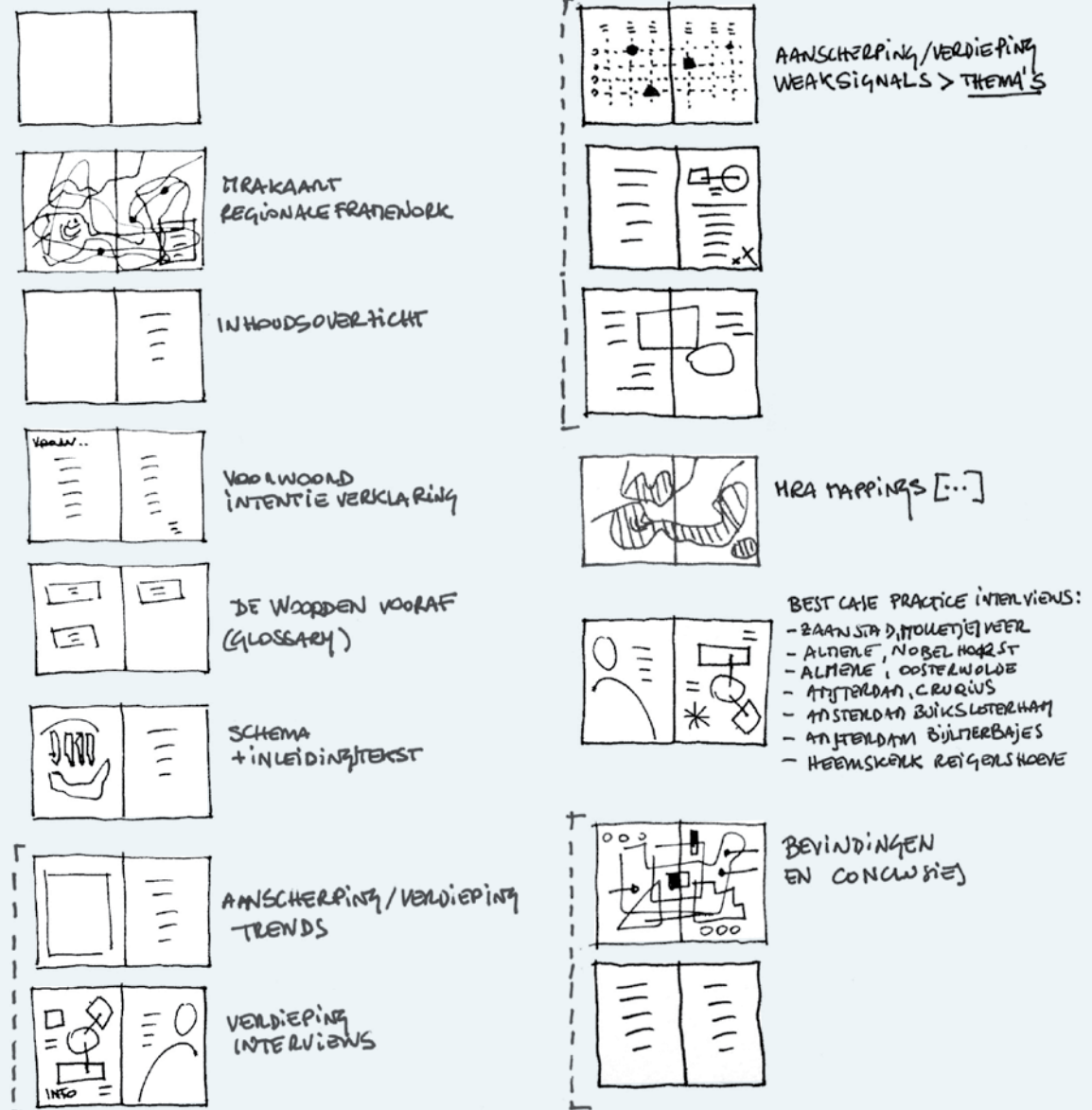

Regionale synergie tussen de stedelijke kernen

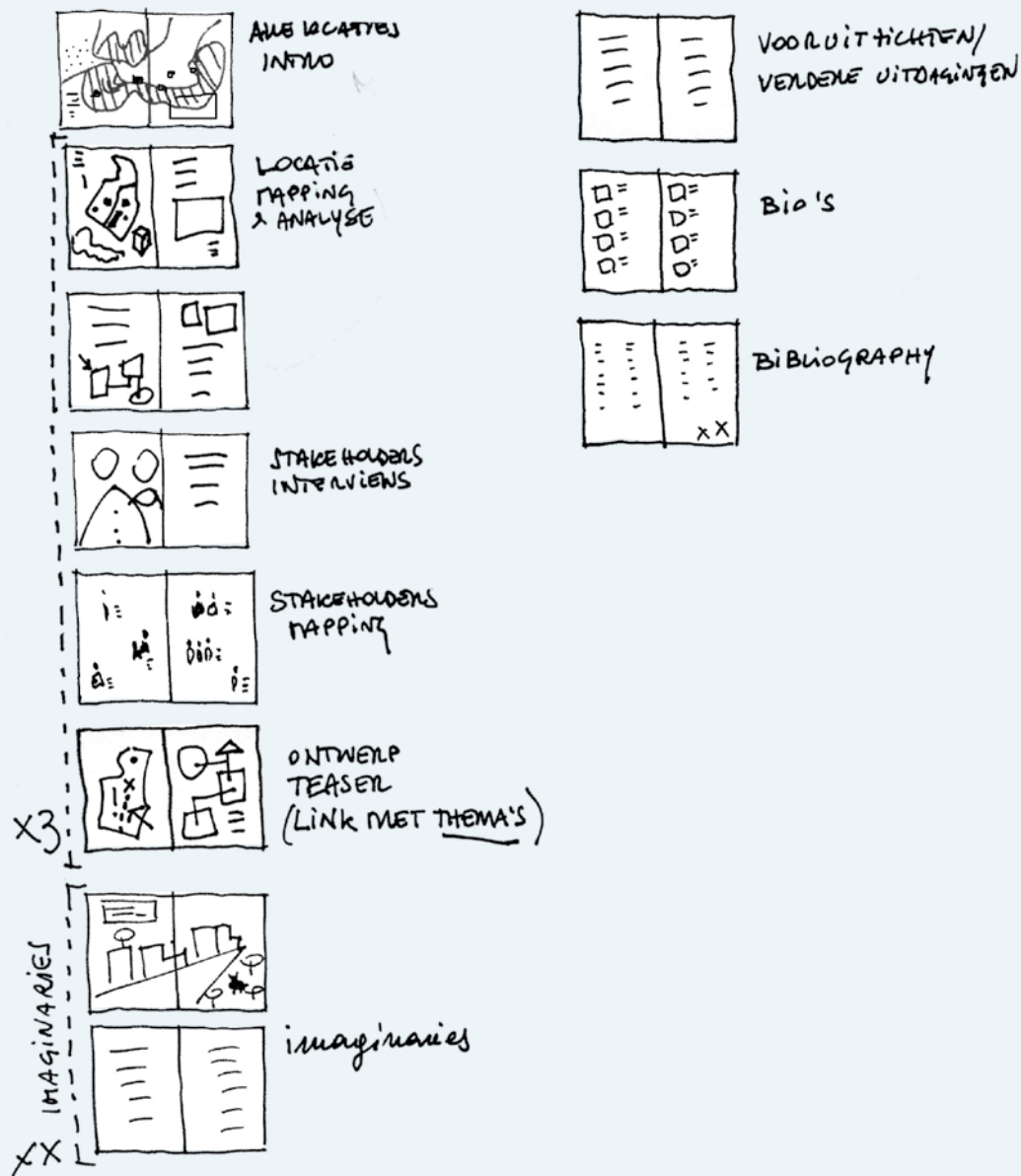

Bij het ontwikkelen en ontwerpen van de onderzoekslocaties is het belangrijk door de schalen heen te werken. De kaders en strategieën die zullen worden gecreëerd moeten op alle schaalniveaus worden uitgewerkt en op hun onderlinge samenhang getest. Door de nadruk op de meso-schaal te leggen, die verbindend werkt en verschillende niveaus samenbrengt, kunnen issues die spelen op aparte plekken in hun onderlinge samenhang worden geplaatst en zo kunnen er oplossingen worden gevonden die de som der delen overstijgen. Het belang van samenwerking binnen de MRA dient daarbij niet uit het oog te worden verloren.

STORYBOARD PUBLICATIE

De voorstudie die voor u ligt is een opmaat voor een vervolgpublishatie; een ontwerpend onderzoek naar de ruimtelijke impact van de transitie van werk. Door het karakter van het onderzoek zal de inhoud zich nog verder ontwikkelen tijdens het proces, naar gelang de bevindingen van de verschillende activiteiten. Het wordt daarom een 'levend document' dat niet alle antwoorden zwart-op-wit zal leveren, maar mensen meeneemt op ontdekkingsstocht en handvatten geeft voor gebieden die met eenzelfde transitie te maken hebben. Een van de belangrijkste bouwstenen is het ontwikkelen en testen van de geformuleerde thema's van de transitie van werk.

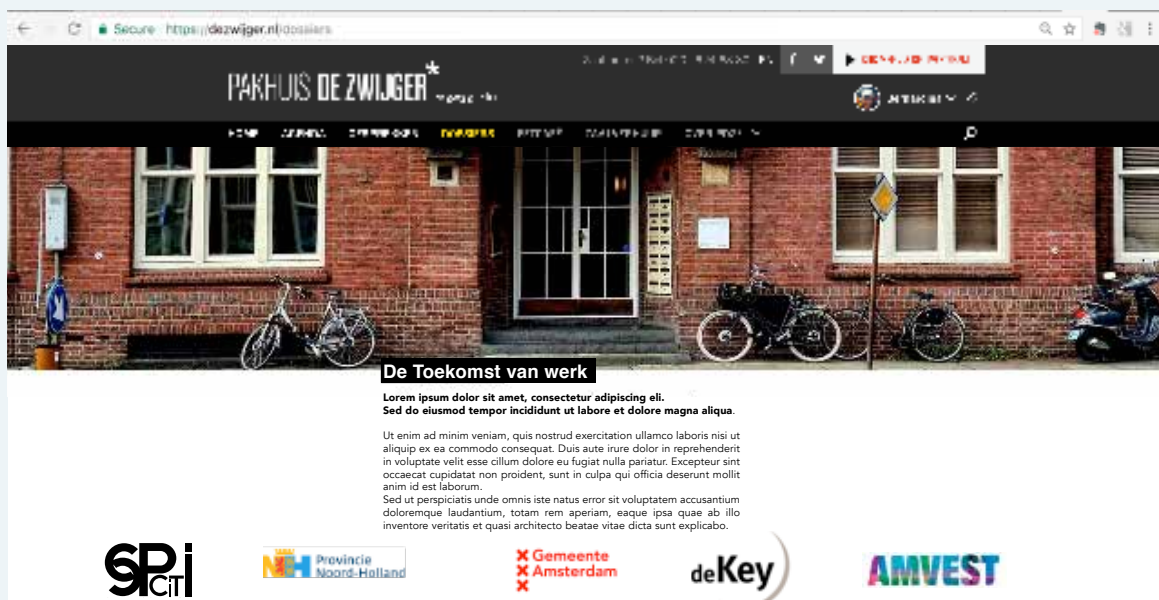

In de vervolpublicatie wordt de inhoud van deze huidige brochure aangescherpt en uitgediept en zullen tenminste de volgende ingrediënten een plek krijgen:

- Voorbereidende analyses van de vier onderzoekslocaties (het in kaart brengen van het gebied, de stakeholders en de randvoorwaarden) en de imaginaries die dit verbeelden;
- Interviews met de bij dit proces betrokken personen;
- Best practices; lessen te trekken van reeds bestaande innovaties.

We zien uit naar het uittesten van de thema's in de onderzoekslocaties!

COMMUNICATIESTRATEGIE

We willen met dit ontwerpend onderzoek de transitie van werk bij een breed publiek onder de aandacht brengen. Dit gaat verder dan de mensen die direct betrokken zijn, of gelinkt aan de studie via de onderzoekslocaties. Een eenvoudige website (bijvoorbeeld www.mensenwerk.city) en social media (voornamelijk twitter #mensenwerk) volgen de ontwikkelingen van de studie. Via de online tools van Pakhuis de Zwijger wordt een verdiepende laag gegeven. Een 'dossier' pagina gewijd aan het onderwerp legt de verbinding met een pool van geïnteresseerde bezoekers van PdZ. De 'gesprekken' tool biedt de community de mogelijkheid met elkaar te filosoferen over bijvoorbeeld de stellingen die voortkomen uit de interviews, ideeën voor case studies aan te dragen of op de impact van de voorgestelde thema's op hun dagelijks leven te reflecteren. Ook worden er manieren gezocht om een breder publiek te bereiken, bijvoorbeeld door een ingezonden stuk in de krant, of de mogelijkheid om als gastredacteur van een tijdschrift op te treden. Dit alles dient als opmars naar het kick-off event in februari 2018; de inspirerende start van een actiegericht proces met o.a. de presentatie van het levend document.

GROSLIJST BIBLIOGRAFIE

- TNO, Neo Observatory, Vrije Universiteit Amsterdam, Ecorys, *Economische verkenning Metropoolregio Amsterdam 2017*, Gemeente Amsterdam en Economische Zaken voor Platform Regionaal Economische Structuur.
- E. Brynjolfsson and A. McAfee, *The Second Machine Age. Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*, Norton, 2014
- G. Colvin, *Humans Are Underrated: What High Achievers Know That Brilliant Machines Never Will*, Portofolio/Penguin, 2015/2016
- M.Ford, *The Rise of the Robot, Technology and the Threat of a Jobless Future*, Basic books, New York, 2015
- J. Rifkin, *Zero Marginal Cost Society, the Internet of things, The Collaborative Commons, and the Eclipse of Capitalism*, New York Times, 2014
- R. Went, *Naar een Lerende Economie, Investeren in het Verdienvermogen van Nederland*, WRR, 2013
- Raad voor de leefomgeving en infrastructuur, *Verkenning Technologische Innovaties in de Leefomgeving*, Jan 2015
- R. Went, M. Kremer & A. Knottnerus, *De robot de baas, de Toekomst Van Werk in het Tweede Machinetijdperk*, WRR, 2015
- M. Kremer, R. Went en A. Knottnerus, *Voor de Zekerheid, de Toekomst van Flexibel Werkenden en de Moderne Organisatie van Arbeid*, WRR 2017
- Marten Hayer, *The Next Economy– Curator Statement*, IABR–2016
- Jan de Graaf, *Doorbouwen op het fundament, Metropool in transitie*, Metropoolregio Amsterdam, februari 2014
- Metropoolregio Amsterdam, *Ruimtelijk-Economische, Actie-Agenda 2016-2020*, Metropoolregio Amsterdam, 2016
- D. Bosch, T. Bossink, A. van Eijk, M. de Graaf, M. Meeusen, J. Schaap, J. Tjarks, R. van der Werf, *Verkenningen NH2050, Provincie Noord-Holland*, 2016
- Gemeente Amsterdam, *Koers 2025, Ruimte voor de Stad*, Gemeente Amsterdam, April 2016
- Provincie Noord-Holland, *Toekomstbestendige werklocaties - Uitvoeringsprogramma voor Herstructurering en Intelligent Ruimtegebruik Bedrijventerreinen 2017-2019*, Provincie Noord-Holland (2017)
- Stuurgroep Visie Noordzeekanaalgebied en Urhahn Urban Design, *Noordzeekanaalgebied - Duurzame ontwikkeling van een economische motor*, Visie 2040, Amsterdam 2013
- S.Graham and N. Thrift, *Out of Order : Understanding Repair and Maintenance*, Cornell University, SAGE 2009
- Moroni, S., E. Buitelaar, N. Sorel & S. Cozzolino (forthcoming), *Simple rules for complex urban problems. Legal certainty for spatial flexibility*, Journal of Planning Education and Research (in print)
- E. Moretti, *The new geography of Jobs*, First Mariner Books edition, NY 2013
- D. Priestley, *The Entrepreneur Revolution*, Capstone, 2013
- Gemeente Amsterdam, *Sturen op een divers winkelgebied. Bevindingen bestuursopdracht Diversiteit winkel- en voorzieningenaanbod*, Gemeente Amsterdam 2017
- Ministerie van Infrastructuur en Milieu, *Aanpassen met ambitie, Nationale klimaatadaptatiestrategie (NAS) 2016*, 2016
- Kernteam Strategische Agenda Toerisme in de MRA 2025, *Strategische Agenda Toerisme in de MRA 2025*, Amsterdam 2016
- Milan Urban Food Policy Technical Team, *Milan-Urban-Food-Policy-Pact*, October 2015
- M. Dubbeling, J. Carey, K. Hochberg, *The role of private sector in city region food systems Part I: Analysis report*, RUAF Foundation, June 2016
- HVA M. Levelt, K.-W. Rademakers, D. van Damme, in samenwerking met Topcluster Agri-Food Amsterdam Economic Board, *Roadmap Logistiek voor de Foodsector in de Metropoolregio Amsterdam, Logistieke Uitdagingen voor de Foodsector in de MRA om in 2025 een license to operate te hebben en innovaties mogelijk te maken*, 1 Februari 2017
- E. Josten, A. de Boer, Sociaal en Cultureel Planbureau, *Concurrentie tussen mantelzorg en betaald werk*, Den Haag, maart 2015
- A. Goudswaard, E. van Wijk en S. Verbiest, *De Toekomst van Flex, onderzoek naar flex Strategieën van Nederlandse Bedrijven*, TNO-rapportage voor Algemene Bond Uitzendondernemingen, mei 2014
- H. Maassen van den Brink, A. Spork, V. Bos, *Werk maken van Talent, Boardprogramma Human Capital 2014 – 2020 Plan van aanpak*, Amsterdam Economic Board, November 2014
- Deloitte, *De impact van automatisering op de Nederlandse Arbeidsmarkt, Een gedegen verkenning op basis van Data Analytics*, Amstelveen, 2014
- G. Clark, T. Moonen, G.J. Peek, *Building the Innovation Economy City-Level Strategies for Planning, Placemaking and Promotion*, ULI, October 2016
- B. van de Haterd, *10-banen-die-verdwijnen-en-10-banen-die-verschijnen*, Freeman Media B.V., 2015
- A. Seghers en S. de Vries, *Het publiek domein als grote gelijkmaker*, Ruimtevolk, maart 2017
- M. van der Zwan, F. Liebrand, *Toekomst(gericht) beheer openbare ruimte; radicaal anders!*, White paper, 2016
- The Economist, *In pursuit of the untaxed, Bringing light to the grey economy*, The Economist Group Limited, Oct 2016
- M. van de Klundert en F. Mulder, *Onderzoek ABCD, bedrijven die op landen lijken. Onzichtbare voedselreuzen*, De Groene Amsterdammer, Januari 2017
- P. Sarasin, *Multinationals: The retreat of the global company*, The Economist, Jan 2017

BRONVERMELDING AFBEELDINGEN

Kaft: SPcItl, Geïnspireerd door het artikel: Frey, T., (2014) 162 Future Jobs: Preparing for Jobs that Don't Yet Exist. Futurist Speaker.

Blz. 6-7: SPcItl, met als onderlegger schema uit Doorbouwen op het Fundament, Metropool in Transitie, Metropoolregio Amsterdam, februari 2014

Interview portretten:

F. Kalshoven: AWWN, jaarcongres2016, yellow river | B. Bruins: Trouw, 23 april 2016 | M. Kremer: fotograaf Bart De Waele | A. Spork: Gemeente Amsterdam, Fotograaf Henk Rougoor | M. ten Hoonte: IIR Finance events, Februari 2015 | E. Spronck: Zelfportret | E. Ravenhoort: Samenleven Rivierenland | J. van Antwerpen: SADC | A.J. Kruter: www.youtube.com/SamenLerenTransformeren,

Blz. 29 Kaart SPcItl verwerking van meerdere bronnen:

Ecorys in opdracht van het PlaBeKa, Vraagruiming en vraagverdieping MRA, Rotterdam, 2016

Provincie Flevoland, Bedrijventerreinen provincie Flevoland, [GIS data], 2017

Provincie NH, Structuurvisie - Vastgesteld of bestaand bedrijventerrein of kantoorlocatie. [GIS data], 2017

Imaginaires: Nomads-land. Rechten van Tomasz Crompton

Alle andere beelden en schema's: SPcItl

SPCITI - THE SPONTANEOUS CITY INTERNATIONAL

Hoe maak je een stad waar wederzijds voordeel voor iedereen ontstaat, op basis van samenwerking tussen verschillende actoren? Dit is de kern van de strategische planning van The Spontaneous City International (SPCiti). Bij het werken in verschillende internationale regio's van Brazilië tot Zweden, Kirgizië tot Liberia, Nederland tot Jordanië richt SPCiti zich op innovatieve planningsmethoden die de lokale bewoners, ondernemers en andere belanghebbenden verenigt in een gezamenlijk aanpak, commitment en eerste concrete projecten. Met deze aanpak leggen wij innovatieve verbanden via een nieuwe balans; tussen collectieve raamwerken en waarden, flexibele invullingen, en formeel en informeel. Het resultaat is een betere communicatie, gezamenlijke strategie en wederzijds voordeel. SPCiti onderzoekt en helpt processen in opdracht van lokale instanties, overheden, private partijen, en staat in de frontlinie van complexe transformaties voor een duurzame en veerkrachtige toekomst van steden. Het team heeft inmiddels veel gewerkt aan projecten en samenwerkingsverbanden, en ontwikkelt voortdurend werkmethoden voor complexe stedelijke (her)ontwikkeling.

PROVINCIE NOORD HOLLAND

De provincie zorgt samen met andere overheden voor een goede inrichting van de leefomgeving. Ze vindt duurzaam ruimtegebruik, ruimtelijke kwaliteit en klimaatbestendigheid belangrijk. Ze streeft naar een aantrekkelijke groenblauwe en stedelijke omgeving, waar mensen op een zo prettig mogelijke manier kunnen wonen, werken en recreëren. Er is behoefte aan ruimte voor water, woningbouw, natuur en landschap, bedrijven, landbouw, wegen en duurzame energiewinning. De provincie bekijkt deze factoren in samenhang en maakt zo het regionale ruimtelijk-economisch beleid en coördineert bij kwesties die de gemeentegrenzen overstijgen. Provincie Noord-Holland stelt een omgevingsvisie op samen met overheden, bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en inwoners: In wat voor Noord-Holland willen we wonen, werken, recreëren en bezoekers ontvangen?

GEMEENTE AMSTERDAM, AFDELING RUIMTE EN DUURZAAMHEID

De omgeving van stedenbouw, planologie en duurzaamheid verandert sterk. De manier waarop omgegaan wordt met het stellen van kaders en het formuleren van beleid verandert mee. De afdeling Ruimte en Duurzaamheid werkt op ieder schaalniveau, van portiek tot metropool, aan het ontwikkelen van een duurzame visie op de stad Amsterdam, het uitwerken van die visie tot concrete voorstellen en inrichtingsplannen en het mogelijk maken van die ontwikkelingen. Enerzijds is Ruimte en Duurzaamheid verantwoordelijk voor de beleidsontwikkeling en kaderstelling op het gebied van ruimtelijke ordening, stedenbouw en duurzaamheid. Anderzijds werkt zij in opdracht voor stadsdelen en grootstedelijke projecten, waarin zij kennis inbrengt ten aanzien van stedenbouw, planvorming, ontwerp, planologie en duurzaamheid.

DE KEY

Woonstichting De Key is een woningcorporatie met ruim 37.000 verhuureenheden in Amsterdam, Diemen en Zandvoort. De Key levert van oudsher een bijdrage aan maatschappelijke vraagstukken. We stellen onszelf steeds weer de vraag wat Amsterdam nodig heeft en welke rol we daarbij kunnen spelen. In onze huidige koers gaan we daarom voor het huisvesten van woonstarters (jonge mensen met een beperkt inkomen). De prijzen van woningen binnen de ring A10 en net daarbuiten schieten omhoog. De Key zorgt voor tegenwicht met betaalbare sociale huurwoningen in dit gebied voor de woonstarters; zij kunnen een huurcontract krijgen voor maximaal 5 jaar. Met het huidige bezit en met vernieuwende woonconcepten krijgen woonstarters de ruimte in het meest populaire deel van Amsterdam. Met nieuwe ideeën en energie dragen zij bij aan de motor die Amsterdam draaiende houdt. Zo draagt De Key bij aan een ongedeelde stad.

AMVEST

Amvest is fondsmanager van woningbeleggingsfondsen en ontwikkelaar van woningen, woongebieden en zorgvastgoed in Nederland. Amvest houdt zich bezig met zowel project- als gebiedsontwikkeling in de economisch sterke gebieden van Nederland. Gebieden die zich kenmerken door een hoge economische groei, welvaart en bevolkingsdichtheid. Kortom: gebieden met een sterke woningmarkt. Door in een vroeg stadium actief te zijn in gebieden, staan we aan de wieg van het creëren van kwaliteit. En komen woongebieden tot stand die op lange termijn goed functioneren en renderen. We werken daarin nauw samen met gemeenten en andere eigenaren en nemen de verantwoordelijkheid voor zowel de planvoorbereiding als het planologisch proces en de uitvoering daarvan.

VOORSTUDIE EXPERTS TEAM

EDWIN BUITELAAR – PBL EN ASRE

Senior wetenschappelijk onderzoeker / Programmaleider Ruimtelijke Ontwikkeling

Edwin Buitelaar is werkzaam als senior onderzoeker en programmaleider bij het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL). Daarnaast is hij parttime (0,2 fte) research fellow bij de Amsterdam School of Real Estate. Voordien werkte hij als onderzoeker en docent bij de Radboud Universiteit Nijmegen, waar hij ook gepromoveerd is (in 2007). Zijn onderzoek richt zich op het functioneren van de grondmarkt, het grondbeleid en gebiedsontwikkeling. Daarbij richt hij zich op zowel de juridisch-planologische als de financieel-economische kant. In het recente verleden was hij onder andere projectleider van de 'Ex-durante evaluatie Wet ruimtelijke ordening' (2009-2012), 'Vormgeven aan de Spontane Stad: belemmeringen en kansen voor organische stedelijke herontwikkeling' (2012) en 'Gebiedsontwikkeling en commerciële vastgoedmarkten' (2013).

RENÉ VAN VEENHUIZEN - RUAF

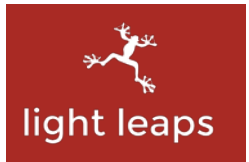
MSc Land and Water Management / Senior Programme Officer Urban Agriculture / Editor of the UA Magazine
René van Veenhuizen is afgestudeerd in land- en waterbeheer aan de Wageningen Universiteit, en heeft als Senior Adviseur met een focus op stedelijke landbouw in diverse functies gewerkt met Wageningen Universiteit, de Open Universiteit Nederland, de Voedsel- en Landbouworganisatie (FAO), en vanaf 2000 met de ETC en de RUAF Stichting. Hij is de redacteur van het stedelijke landbouw magazine (RUAF) en heeft 25 jaar professionele ervaring in Afrika, Latijns-Amerika, Azië en MENA op het gebied van: Kennis en informatie management, onderzoek, opleiding, project formulering, uitvoering, monitoring en evaluatie, participatieve methoden, Multi-Stakeholder analyse, beleidsontwikkeling en advies, en networking, gerelateerd aan duurzame landbouw, beheer van natuurlijke hulpbronnen, Land en Waterbeheer, stedelijke landbouw, WASH voedselzekerheid en Voeding, landbouwsystemen en landbouwkundig onderzoek en uitbreiding en Institutionele Ontwikkeling.

ERIC HAAS - GREEN CONCEPTS

Ondernemer / creatief strateeg / sparring partner / business developer

Eric Haas helpt partijen bij het ontwikkelen van een sterke strategie, een solide bedrijfsmodel en het realiseren van impact. Zijn missie is het tot ontwikkeling brengen van (onbenutte) potentie. Eric combineert ruim tien jaar ervaring in bedrijfsleven als lijn- en projectmanager (oa voor ING in Nederland, Polen en Frankrijk) met eenzelfde periode ervaring als ondernemer. Daarin richtte hij zich op de (her)ontwikkeling van maatschappelijk vastgoed, de opzet van co-working spaces en het stuwen van innovatie (o.a. voedseldistributie). Eric is naast zijn werk voor Green Concept, partner in Haas&Wolf (strategie en business development), OSMOS (begeleiden van complexe gebiedsontwikkeling), Plantagelab Amsterdam (stadslandbouw) en de Coöperatieve Samenleving.

SEBASTIAAN VELDHUIZEN - LIGHT LEAPS, TERRISTORIES

Architect / docent MA&U en ArtEZ

Sebastiaan Veldhuisen is gespecialiseerd in circulaire stedelijke vraagstukken en klimaatbestendig duurzaam bouwen. Met LightLeaps geeft hij expert-trainingen aan professionals over circulaire stedelijke ontwikkeling. Met terristories doet hij experimentele projecten, maakt publicaties en begeleidt workshops, veelal met ontwerpstudenten in Europa en onlangs ook Colombia. Daarnaast is hij parttime docent bij Masters of Architecture & Urbanism Tilburg (MA&U) en de ArtEZ hogeschool voor de kunsten Arnhem, Zwolle. Eerder werkte Sebastiaan als adviseur duurzame stedenbouw voor BuildDesk Benelux (2008-2011) en als hoofd van de Technical Marketing Department en expert sustainability van ROCKWOOL International in Denemarken (2011-2016). Daarvoor was hij tien jaar werkzaam als architect en productontwerper bij zijn eigen bureaus en werkte o.a. aan de NDSM-werf in Amsterdam, Theater Zeebelt in Den Haag en maakte betonnen kachels.

MEDIA PARTNER

PAKHUIS DE ZWIJGER

In de transitie naar een duurzame samenleving is de plaats van de stad heel complex. De creatieve en innovatieve aanpak van deze materie is het handelsmerk geworden van Pakhuis de Zwijger. Onder de noemer Nieuw Amsterdam – stad in transitie wordt geprogrammeerd op de urgente en complexe stedelijke opgaven van deze tijd. Het voormalig koelpakhuis fungeert als thuishaven voor de creatieve industrie en voor mensen die op hun eigen manier de stad maken tot wat zij is. Stadmakers noemen wij ze, een eretitel. Zij staan centraal in de verhalen die dagelijks in programma's verteld en gedeeld worden. Het doel is daarbij altijd: informeren, inspireren en creëren. De programma's die wij maken scharen we onder de thema's creatieve industrie, de stad en global trends. De onderwerpen van onze programma's variëren van Europese politiek en cultuur tot buurtcommunities en stadslandbouw, van zorg en werk tot design en fotografie. Allemaal met inspirerende en boeiende gastsprekers. De magie beperkt zich niet tot het podium; de discussies en onverwachte kruisbestuivingen die volgen zijn minstens zo bijzonder.

TEKST EDITOR

FREEK LIEBRAND

Freek Liebrand is stadsgeograaf en werkt als zelfstandig adviseur aan diverse ruimtelijke en sociale vraagstukken zoals wonen, wijkontwikkeling en leefbaarheid. Hij begon zijn carrière als adviseur stedelijke vernieuwing bij Inicio en werkte later onder meer voor de kennisorganisaties Platform31, JSO en RUIMTEVOLK. In het recente verleden was hij kwartiermaker en projectleider van het Woningbouwatelier, projectleider en penvoerder voor de City Deal 'Waarden van groen en blauw in de stad' en werkte hij voor het Kennisprogramma 'Nieuwe perspectieven voor stedelijke vernieuwing' van Platform31. Hij is regelmatig tekstschrijver en redacteur van onderzoeken, adviezen, blogs en artikelen en schreef voor o.a. RUIMTEVOLK, S+RO, Tijdschrift voor de Volkshuisvesting, Rooilijn en het Vlaamse vakblad Ruimte.

